

Лекція 2

Природа конфлікту

План

1. Поняття юридичного конфлікту.
2. Межі конфлікту.
3. Структура юридичного конфлікту.
4. Причини конфліктів.
5. Юридична колізія та правовий конфлікт.

Практичне заняття 3

- Характеристика колізійного права (індивід. завдання)

1. Етапи становлення колізійного права (ідеї та концепції).
2. Основний зміст ідей Гегеля, Неволіна та Трубецького щодо колізій у праві.
3. Мірошніченко А.М. Поняття та зміст колізій в правовому регулюванні земельних відносин // Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні. – К.: Алерта, 2010. – 270 с. С. 7-15 // http://www.amm.org.ua/images/stories/Land_Law_Metaterials/Miroshnychenko_Kollizii.pdf.
4. Поняття і сутність колізійних норм, їх роль у подоланні колізій.

- Поняття юридичного конфлікту (для обговорення)

1. Поняття конфлікту в правовій сфері.
2. Межі конфлікту.
3. Функції конфлікту.
4. Специфіка юридичного конфлікту.
5. Учасники конфлікту.

1. Поняття юридичного конфлікту

- Юридичний конфлікт – різновид соціального конфлікту.
- Виділяють **«чисті» та «змішані»** види юридичного конфлікту.
- **«Чистий»** юридичний конфлікт можна представити як протиборство суб'єктів права з приводу застосування, порушення або тлумачення правових норм.
- **«Змішаними»** можна вважати будь-які конфлікти, які розпочинаються незалежно від правових норм і поза сферою правових відносин, але з часом набувають юридичного характеру за відповідними ознаками і рисами.
- **Особливості юридичного конфлікту:**
  - зв'язаність конфлікту правовими відносинами, наявність правових ознак суб'єктів чи об'єкта конфлікту;
  - можливість вирішення правовими засобами;
  - галузева визначеність конфлікту;
  - наявність юридичних наслідків;
  - можливість застосувати примусові засоби у процесі вирішення конфлікту;
  - вирішення конфлікту в межах спеціальної юридичної процедури.

- **Уявні конфлікти** можуть виникати у ситуаціях, коли:
- а) сторона вважає, що перебуває з певною особою у правовідносинах, але насправді їх немає (наприклад, орендар будівлі не знає, що власник уже продав її іншій особі);
- б) протилежний варіант: сторона не усвідомлює, що перебуває у правовідносинах з іншою стороною (скажімо, при відкритті спадщини один із спадкоємців гадки не має про наявність інших спадкоємців);
- в) сторона вважає, що супротивник діє незаконно, тоді як дії другої сторони правомірні;
- г) протилежний варіант: сторона вважає, що супротивник діє правомірно, хоча дії другої сторони незаконні.
- Отже, до юридичних можна зарахувати конфлікти, які відбуваються у сфері відносин, що регулюються правом або підлягають правовому регулюванню.
- **Інакше, юридичний конфлікт являє собою юридичне відношення плюс конфліктні дії сторін (протиборство).**

2. Межі конфлікту

- Межі конфлікту є просторові, часові і внутрішньосистемні.
- **Просторові** межі конфлікту визначаються територією, на якій відбувається конфлікт (від житлової площі до земної кулі).
- **Часові межі** - це тривалість конфлікту, його початок і кінець. Від того, чи вважати конфлікт розпочатим, триваючим або вже закінченим, залежить, зокрема, юридична оцінка дій його учасників у той чи інший момент часу.
- **Початок конфлікту** визначається об'єктивними (*зовнішніми*) *актами* поведінки, спрямованими проти конфліктуючої сторони за умови, що останній *усвідомлює ці акти* як спрямовані проти нього і їм протидіє. Це означає, що для визнання початку конфлікту потрібно, *принаймні, три умови*:
  - 1) перший учасник свідомо й активно **діє на шкоду іншому** учаснику (тобто своєму противнику); при цьому під діями ми розуміємо як **фізичні** рухи, так і передачу **інформації** (усне слово, преса, телебачення і т.д.);
  - 2) другий учасник (супротивник) **усвідомлює**, що зазначені дії спрямовано проти його інтересів;
  - 3) у зв'язку з цим він і **сам вживає відповідні активні дії**, спрямовані проти першого учасника. З цього моменту можна вважати, що конфлікт почався.
- Є *латентна (прихована)* стадія розвитку конфлікту, яка передує його початку і включає планування майбутніх операцій.

- **Закінчення конфлікту** може бути через:
  - - примирення сторін;
  - - вихід з конфлікту однієї із сторін або її знищення (під час війни або при вчиненні злочину);
  - - через втручання третіх осіб (введення військ ООН, дипломатичне посередництво тощо).
- **Таким чином, закінченням конфлікту треба вважати припинення дій усіх протиборчих сторін, незалежно від причини, по якій це має місце.**
- **Внутрішньосистемні межі конфлікту.** Будь-який конфлікт відбувається в певній системі (сім'я, група товаришів по службі, держава, міжнародне співтовариство і т.д.).
- Системні межі конфлікту пов'язані з чітким виділенням усього кола учасників конфліктуючих сторін.
- Учасниками конфлікту можуть бути:
  - - протиборчі сторони;
  - - підбурювачі;
  - - посібники;
  - - організатори конфлікту (самі в ньому прямо не замішані);
  - + третейські судді, радники, прихильники і противники тих чи інших осіб.
- Таким чином, межі конфлікту в системі залежать від того, наскільки широке коло учасників буде залученим.
- Внутрішньосистемні межі конфлікту важливо знати для впливу на процеси, що відбуваються, зокрема для запобігання руйнування системи в цілому.

3. Структура юридичного конфлікту

- Елементи структури конфлікту:

- 1) учасники (протиборчі сторони);

- 2) умови конфлікту;

- 3) предмет та об'єкт конфлікту;

- 4) образи конфліктної ситуації;

- 5) можливі дії учасників конфлікту;

- 6) результати конфліктної взаємодії.

- **Учасники (сторони) конфлікту** - це суб'єкти соціальної взаємодії, які перебувають у стані конфлікту або явно чи неявно підтримують тих, хто конфліктує.

- **А) Протиборчі сторони** становлять стрижень конфлікту: якщо одна зі сторін виходить із конфлікту, такий конфлікт припиняється.

Залежно від сфери перебігу конфлікту його протилежними сторонами можуть бути *індивіди, соціальні групи, спільноти, органи та організації*.

При цьому протилежні сторони конфлікту можуть бути як рівнозначними, так і не рівнозначними. Це міжособистісні конфлікти, групові, міждержавні та такі, що виходять за їх межі (особа – держава тощо).

- **Залежно від того, хто з ким конфліктує, виділяють «ранги» сторін.** Є сторони «**низького рангу**» (окремі особи), «**вищого рангу**» (формальні або неформальні організації) та «**найвищого рангу**» (офіційні особи, які діють на основі закону та від імені держави).
- **Ранг** - це рівень фізичних, соціальних, матеріальних й інтелектуальних можливостей учасника конфлікту, його соціальний досвід конфліктної взаємодії, масштаби суспільної та групової підтримки.
- Н-д, конфлікт може мати таку структуру сторін: низький – високий ранг; низький – найвищий ранг; найвищий – високий ранг і т.д.
- Але відповідно до вимог **ст. 129** Конституції України та норм міжнародного права всі сторони конфлікту є формально рівними. Тобто конфлікти мають вирішуватися на засадах «рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом».
- Учасниками (суб'єктами) юридичного конфлікту можуть бути **фізичні та юридичні особи**, визнані такими у встановленому порядку. Також тут задіюється і третя сторона – державний правоохоронний орган (н-д, суд, орган публічної влади, адміністративна інстанція тощо).

- **Б) Посередники і судді** також вважаються учасниками конфлікту, особливо посередники, які не тільки прагнуть розібратися в причинах і обставинах подій (це роблять і судді), а й намагаються своїми діями запобігти, зупинити, розв'язати конфлікт, впливаючи своїм авторитетом або застосовуючи інші засоби.
- **В) Підбурювачі.** *Підбурювач* - це особа, організація або держава, що підштовхує іншого учасника до конфлікту. Потім може не брати участь у конфлікті; його завдання – спровокувати конфлікт.
- **Г) Пособник** - особа, яка сприяє конфлікту порадами, технічною допомогою та іншими способами.
- **Д) Організатор** - особа (група), яка планує конфлікт, намічає його розвиток, передбачаючи різні шляхи забезпечення й охорони учасників тощо. Організатор може в одній особі збігатися з протиборчою стороною, але може бути і самотійною фігурою.

Умови конфлікту

- **Умови конфлікту** - це обставини або фактори, які визначають характеристики конфлікту й можливість його виникнення.
- Розрізняють:
  - умови виникнення (технічні, політичні, соціальні – Р.Дарендорф);
  - умови перебігу (просторово-часові; соціально-психологічні – психологічний стан учасників, клімат у групах, вікові, професійні, етнічні та статеві особливості учасників тощо).

Предмет та об'єкт конфлікту

Предмет - це протиріччя, через які виникає конфлікт; проблема; спірні відносини з приводу реальних матеріальних і духовних цінностей, які вирішуються у правовому полі.

- **Об'єкт** – це **ядро** юридичного конфлікту, його центральна ланка.
- Об'єкт є:
  - - **потенційний об'єкт** (суспільні відносини, які підпадають під правове регулювання і на які спрямоване протиборство);
  - - **реальний об'єкт** (конкретна матеріальна, соціальна або духовна цінність, що перебуває на перетині особистих, групових, державних або міждержавних інтересів і до володіння якою прагнуть конфліктуючі сторони).
- Об'єкт існує в обмеженій кількості або якості і не може всіх задовольнити.

Образи конфліктної ситуації

- Це суб'єктивна, психологічна сторона юридичного конфлікту, яка полягає у відображенні предмета конфлікту в свідомості суб'єктів конфліктної взаємодії.
- Зміст образів - це уявлення сторін про:
  - 1) себе (власні потреби, можливості, цілі, цінності тощо);
  - 2) протилежну сторону (її потреби, можливості, цілі, цінності);
  - 3) умови перебігу конфлікту.

Можливі дії учасників конфлікту

- **Дії учасників** юридичного конфлікту можна розглядати за такими основними критеріями:
  - характер дій (наступальні, оборонні, нейтральні);
  - ступінь активності дій (активні - пасивні, ініціюючі - у відповідь);
  - спрямованість дій (на опонента, на третю особу, на самого себе).
- Стилі (стратегії) поведінки учасників конфлікту:
  - суперництво (нав'язування іншій стороні вигідної для себе поведінки);
  - кооперація (пошук рішення, яке б задовольняло обидві сторони);
  - поступка (зменшення своїх домагань);
  - уникнення (фізичний або психологічний вихід з конфліктної ситуації);
  - бездіяльність (перебування у ситуації конфлікту, але без жодних спроб до його вирішення).

Стратегія реалізується через обрану тактику поведінки у конфлікті (інформування, переконання, уникнення, тиск, загроза тощо).

Тактики розрізняють: раціональні, ірраціональні, безпосереднього впливу, опосередкованого впливу.

Результати конфліктної взаємодії

- Виділяють чотири види завершення будь-яких конфліктів:
  - повне або часткове підкорення другої сторони;
  - компроміс;
  - переривання конфліктних дій;
  - інтеграція та спільне вирішення конфлікт.

4. Причини конфліктів

У конфліктології виділяють чотири групи причин конфліктів:

- **А) Соціально-економічні:**

- нерівність соціальних суб'єктів (майнова, економічна, політична, національна, релігійна, статусна, побутова, освітня тощо);
- вихід виробничих, соціальних, економічних, політичних, ідеологічних та інших процесів за межі існуючих у суспільстві норм (зубожіння членів суспільства, зростання безробіття, інфляція, криміналізація, природні й техногенні катастрофи та катаклізми);
- недостатня розробленість і використання нормативних процедур щодо правового вирішення соціальних протиріч;
- недоліки і несправедливий розподіл значущих для нормальної життєдіяльності людей матеріальних і духовних цінностей;
- спосіб життя народу, пов'язаний з матеріальною невлаштованістю та радикальними, масштабними, швидкими змінами життя;
- традиційні для українців стереотипи конфліктного вирішення соціальних протиріч.

- **Б) Організаційно-управлінські:**

- **структурно-організаційні** (помилки в розробці організаційної структури органів управління; проблеми у владних структурах тощо);
- **функціонально-організаційні** (неправильний розподіл відповідальності між співробітниками; обмеженість ресурсів, які потрібно ділити; слабкість контактів керівництва з рядовими співробітниками);
- **особистісно-функціональні** (неповна відповідність працівника посаді за моральними, професійними або іншими якостями);
- **ситуативно-управлінські** (помилки в ухваленні та виконанні управлінських рішень).

В) Соціально-психологічні:

- природне зіткнення інтересів людей у процесі їхньої життєдіяльності;
- конфлікт між ціннісними орієнтаціями: свободою та жорсткою дисципліною, справедливістю і несправедливістю, колективізмом та індивідуалізмом тощо);
- зникнення та перекручення інформації в процесі міжособистісного та міжгрупового спілкування (відсутність словарного запасу, обмаль часу для спілкування тощо);
- - існування різних способів оцінки результатів діяльності (порівняння досягнутих результатів з ідеальним положенням справ, нормативними вимогами, ставленням до справи тощо);
- - прагнення окремих особистостей до влади або намагання інших більше отримувати і поменше працювати;
- - психологічна несумісність членів одного колективу.

- **Г) Особистісні чинники:**
- розбіжність ціннісних орієнтацій та цілей;
- мотиви, інтереси та потреби учасників конфліктів;
- різність та несумісність характерів індивідів;
- неадекватні уявлення, оцінки і самооцінки;
- розрив між очікуваним і реальним результатом;
- неадекватна самооцінка робітника;
- відмінності в манерах поведінки;
- специфічні типи характерів: “вибухова людина”, “мовчун”, “занадто поступлива”.

5. Юридична колізія та правовий конфлікт

- Термін «**колізія**» - від лат. *collisio* – зіткнення, сутичка, збіг протилежних обставин.
- Юридична колізія - розбіжність або суперечність між нормативно-правовими актами, що регулюють одні й ті ж або суміжні правовідносини, а також між компетенцією органів влади.
- Це спірне правовідношення, яке має суб'єктивну природу і виникає головним чином внаслідок помилок законодавця, передусім порушень правил формальної логіки.
- Виділяють **два види** неузгодженостей: **матеріальні** (мають об'єктивну природу) і **формальні** (суперечності через помилки суб'єктів права).
- Відмінності колізії від конфлікту:
  - Колізія може не переростати в конфлікт і є, зазвичай, безособистісна, в ній можуть зійтися лише правові акти чи їх норми (може бути індивідуальна інтерпретація);
  - конфлікт виникає між конкретними особами.